

BENDA KÁLMÁN

II. Rákóczi Ferenc fejedelem diplomáciai kapcsolatai Velencével 1704–1709

Az 1701-ben kitört spanyol örökösödési háború nehéz helyzetbe hozta Velencét. Észak-Itália egyik főhadszínterévé vált a francia és a császári csapatok mérkőzésének, s a Köztársasághoz tartozó „terra ferma” is felvonulási területté lett. Velence különben sem sok jót várhatott a háborútól. Ha XIV. Lajos francia, illetve V. Fülöp spanyol király győz, valószínűnek látszott, hogy az utóbbi, mint Milánó hercege, érvényesíti jogait Cremonára, Bergamóra és Bresciára, ha viszont I. Lipót császár és szövetségesei maradnak felül, kezükbe kerül Észak-Itália, s a Habsburg-birtokok teljes bekerítéssel fenyegetik. A Signoria évszázados külpolitikai gyakorlata, hogy mindig az erősebb mellé állt, ebben az esetben járhatatlan volt, s a Köztársaság számára csak egy lehetőség maradt, a semlegesség.¹

Velence rögtön a háború kitörésekor kinyilvánította tehát semlegességét, s ezt mindvégig, a háborút lezáró 1714-es utrechti békekötésig megőrizte. Megőrizte, jóllehet semlegességét egyik hadviselő fél sem respektálta. A császári csapatok többször átvonultak, hosszabb időre letáboroztak területén, a Magyarországról jövő élelem-utánpótlást rendszeresen erre szállították, anélkül, hogy erre engedélyt kértek vagy kaptak volna. Megtorlásul a franciák a tengeren sértették meg szuverénitását: benyomultak az Adriára, és több velencei hajót elsüllyesztettek, vagy szállítmányukat a tengerbe dobálták, arra hivatkozva, hogy Ausztriának szállítanak.² A Köztársaság mindezt némán tűrte; semleges maradt nemcsak érdekből, hanem gyöngeségből is. Mivel egyetlen reménysege a béke helyreállításában volt, megpróbált többször is békét közvetíteni a

¹ A korabeli általános diplomáciai viszonyokra l. elsősorban: *Histoire des relations internationales*. Publiée sous la direction de Pierre Renouvin. III. De Louis XIV à 1789, par Gaston Zeller. Paris 1955. 84. s. köv.; *J. B. Wolf: The Emergence of Great Powers (1685–1715)*. London 1951.; *Albert Legrelle: La diplomatie française et la succession d'Espagne*. IV. Gand 1892.; A Velence történetével foglalkozó mai összefoglalások a spanyol örökösödési háború történetét általában csak néhány mondatban érintik. *L. Roberto Cessi: Storia della repubblica di Venezia*. Milano–Messina 1968. Valamelyest részletesebb adatokat hoznak a régebbi művek: *Le comte Daru: Histoire de la république de Venise*. VII. Bruxelles 1840., elsősorban a 125. s. köv.; *Leopold von Ranke: Zur venezianischen Geschichte*. Leipzig 1878., elsősorban 348. s. köv.; *Zimolo: La neutralité di Venezia sub principio della guerra per la successione di Spagna*. (Scritti storici in onore di Camillo Manfroni. Padova 1925.; *Roberto Cessi: La repubblica di Venezia et il problema Adriatico*. Napoli 1953. 238. s. köv.; *Armand Bachet: La diplomatie vénétienne*. Paris 1962.

² Az elmondottakra l. mindenkéltől a *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*. Série I, vol. V. Herausgegeben von der Abteilung für Kriegsgeschichte des K. K. Kriegs-Archives. Wien 1880. Az itt található főbb adatokat összefoglalja *Márki Sándor: Rákóczi adriai tervei* Bp. 1915. 5–10.

hadban álló felek közt. De ezek a kezdeményezések nem sok reménnyel kecsegtettek, ahogy az 1704-ben a pápával együtt kezdeményezett közvetítés is eredménytelen maradt.³

Velence, a „tengerek királynője” ekkor már régen túl volt delelőjén. Egykor a fél világot átfogó kereskedelme egyre inkább csak helyi méretű, ipara pedig teljesen lemaradt az idők követelményével szemben. 1686-ban ugyan megszerezte a szintén hanyatló Törökországtól Moreát, s a hódítást az 1699-es béke szentesítette is, a győzelembe azonban katonailag szinte belerokkant. A Porta pedig csak az alkalmas pillanatot leste, hogy amit elvesztett, visszaszerezze, állandó készenlétre kényszerítve ezzel az amúgy is rettegésben élő Köztársaságot.⁴

1703 nyarán Magyarország II. Rákóczi Ferenc vezetésével fegyvert fogott a Habsburg-uralom lerázására. A fejedelem kapcsolatba lépett XIV. Lajos francia királlyal, akinek rendkívül jól jött az ellensége, a császár hátában támadt felkelés.⁵ Ettől kezdve éveken át Rákóczi legfőbb törekvése a francia hadsereggel való közvetlen kapcsolat megteremtése volt. Erre pedig két lehetőség kínálkozott. Az egyik a Duna völgyében előnyomuló francia sereggel való találkozás Bécs alatt, a másik a magyar koronához tartozó Horvátországon át, a fiumei és dalmát tengerparton, a Földközi-tengeren keresztül. Miután az 1704. augusztusi höchstädti csatában a császáriak és angol meg holland szövetségeseik a francia előnyomulást megállították, egyetlen lehetőségként az Adrián át történő kapcsolat kiépítése maradt. Ehhez viszont szükséges volt Velence jóakarata, sőt támogatása.

Rákóczi, hogy a tengerparttal való közvetlen összeköttetést megteremtse, a horvát nemességet igyekezett megnyerni. Horvátország ugyanis nem csatlakozott a magyar szabadságharcához, hanem megmaradt a Habsburgok hűségében, jöllehet a nemesség egy része itt is elégedetlen volt Bécs uralmával. Miután a fejedelem felhívásai hatástalanok maradtak, úgy tervezte, hogy haddal nyomul Horvátországba, ezzel felbátorítja a vele rokonszenvezőket, megnyeri az ingadozókat, együttesen kiszorítják az országban állomásozó császári erőket, s ezzel uralmát az Adriáig terjeszti.⁶ Az egész hadművelet persze sokkal eredményesebb lehetett volna, ha a támadás kétoldalról, Magyarország és a tenger felől egyszerre történik. Ezért Rákóczi a svédországi francia követen, de Bonnac márkin keresztül XIV. Lajoshoz fordult, kérve, hogy „támogassa a horvátországi mozgalmakat, és indíttasson valamilyen gyors lerohanást a császári országokban és a Velencei-öbölben, hogy így néhány megbízható huszár benyomuljon Horvátországba, és ott elterjessze a híret, hogy Felsőged segítséget küld számomra”. A horvátok megnyerésének – Rákóczi szerint – az az előnye is megvolna, hogy „elvágják az itáliai császári hadsereg

³ *Legrelle*: La diplomatie française, i. m. 78.

⁴ *Heinrich Kretschmayr*: Geschichte von Venedig. III.: Der Niedergang. Stuttgart 1934.; *Laura M. Ragg*: Crises in Venetian History. London 1928.; *Joseph Hammer*: Geschichte des osmanischen Reiches. VIII. Vom Karloviczer Frieden bis zum Belgrader Frieden. 1681–1718. Pest 1831.

⁵ *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Bp. 1966.; *Benda Kálmán*: A Rákóczi-szabadságharc és az európai hatalmak. Történelmi Szemle 1978. 513–519.

⁶ Rákóczinak a horvátokhoz intézett kiáltványai: Ráday Pál iratai I. Kiadta Benda Kálmán, Esze Tamás, Maksay Ferenc és Pap László. Bp. 1955. 12. és 93. sz. (Archivum Rákóczianum I/XIII.)

összeköttetéseit, és így megfosztanak emberben és élelmiszerben az utánpótlás lehetőségétől, amelyet Istrián keresztül kap”.⁷

Ehhez mindenekelőtt Velence hozzájárulása lett volna szükséges, s a Napkirály úgy ítélte meg a helyzetet, hogy erre aligha van remény, erőszakot alkalmazni pedig kockázatos volna.⁸ Később mégis megpróbálta a Köztársaságot megnyerni, arra hivatkozva, hogy a Portán a francia diplomácia jó szolgálatokat tehet Velencének.⁹ Az 1705 elején Velencébe érkező Pomponne márki azonban – bár kezdetben küldetése nem látszott sikertelennek¹⁰ – végül sem ért el semmit.¹¹

1705 novemberében Rákóczi a fiatal Vojnovics bárót bízta meg, hogy a velencei francia követ segítségével a horvátokat maga mellé állítsa. Vojnovics maga is horvát volt, az egyik császári huszárezredben szolgált. 1705 nyarán állt át Rákóczihoz, aki előléptette ezredessé. A kortársak vakmerő, de könnyelmű és hebehurgya embernek jellemzik; egy kicsit kalandor.¹²

Vojnovics február elsején érkezett Velencébe. Ahogy Pomponne márkival közölte, rövid horvátországi tartózkodása sikeres volt, több nagyurat megnyert a császár elleni fölkelés ügyének, sőt már egy többszáz főből álló csapat is összeállt, ez jelenleg a török határon várja az ő visszaérkezését. Most volna tehát szükség a francia segítségre. Kis támogatással elfoglalhatnák Carloburg várát, s megteremthetnék a közvetlen összeköttetést az itáliai francia sereggel. A többi azután már könnyen menne. Pomponne azonban leintette őt. Ahogy XIV. Lajosnak jelentette: „több napon át, vele [Vojnovicssal] együtt aprólékosan megvizsgáltam azokat a terveket, amelyeket ennek az ügynek

⁷Bonnac XIV. Lajosnak. Dancka 1704. március 12. Archiv du Ministère des Affaires Étrangères, Párizs. (A következőkben: AE) Correspondance politique: Suède, t. 98, fol. 292–293.

⁸L. XIV. Lajos utasítását a Rákóczihoz induló Des Alleurs márkinak. Versailles, 1704. április 1.: AE Correspondance politique: Hongrie, t. 10, fol. 35–62. (Az utasítás végén.)

⁹„Mémoire pour servir d’instruction au sieur abbé de Pomponne, conseiller du roy en ses conseils, l’un des ausmosnier de Sa Majesté, allant à Venise en qualité de son ambassadeur, du 28. janvier 1705 à Marly.” Kiadta Pierre Duparc: Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France depuis les traités de Westphalie jusqu’ à la Révolution française. Vol: Venise. Paris 1958. 129–156. – L. még *Le baron Voinovitch*: La monarchie française dans l’Adriatique. Paris 1924.

¹⁰Georges Stepney bécsi angol követ már 1704. november 28-án a következőket jelentette: Velence bécsi követe szerint a szenátus habozik, ne álljon-e XIV. Lajos mellé, „Considering the French King continues to shew the Venetians all imaginable civilities, while the Imperialists have little regard from them either by sea or land.” Archivum Rákóczianum II/l. 576.

¹¹Rákóczi közben arra is gondolt, hogy esetleg nápolyi gályák könnyebben benyomulhatnának a Velencei-öbölbe. Ahogy vetési Kökényesdi László, a fejedelem követe írta Chamillard hadügyi államtitkárnak: „Serenissimus Princeps rogatam habet humillime Suam Majestatem Christianissimam, dignetur Sua Majestas viceregni Neapolitano demandare, ut portus croaticos infestet, magnum inde – Suae Serenitati erit.” Luxemburg, május 13.: Archives de Guerre, Párizs (a következőkben: AG) Correspondance, Serie A/1. t. 1844. No. 44. – XIV. Lajos válasza: „Dites à baron de Wettes, que je ferai écrire au viceroy de Naples pour savoir s’il ne pourroit pas envoyer quelques bâtiments armés vers les côtes de Croatie, pour quel effet produiroit dans cette province l’inquiétude que leur approche causeroit.” Versailles, 1705. július 1.: AE Correspondance politique: Bavière, t. 51., fol. 56. Hogy XIV. Lajos írt-e Nápolyba, nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy semmi sem történt.

¹²Vojnovics életrajzi adatai: Ráday Pál iratai, i. m: II. Bp. 1961. 45–46.; küldetésének iratai, Rákóczival és Rádayval való levelezése: uo.; I. még *Márki*: Rákóczi adriai tervei, i. m. 12. s köv. Vojnovicsot a korabeli magyar írók általában „Vojnovics úrfi”-ként említik.

a véghezvitelére kialakított. Kissé bizonytalannak találtam őket, annál inkább, mert valamennyi arra a reményre épült, hogy Felséged flottát küld a Velencei-öbölbe, elfoglalja Horvátország tengerparti részeit, miközben az ország belsejében harcba kezdenének a népek [magyarok és horvátok], meg hogy francia csapatokat tesznek partra, és hogy a tengerparton keresztül kapcsolatba léphetnek Felséged itáliai seregével. Mivel kétlem, hogy Felséged hajókat szándékoznék küldeni a Velencei-öbölbe, azért, hogy csapatait egy ilyen messzi országba szállítsa, ismertettem előtte azokat a nehézségeket, amelyekkel egy flottának az Adriai-tengerre küldése járna, a váratlan akadályokat, amik közbejöhettek, s amik késeleltethetik az ügy sikerét. Úgy tűnik, nagyobb lendülettel kellene a dologhoz nyúltnok, hogy kihasználják a [horvát] főurak és a nép hajlandóságát, no meg a bécsi udvar nehéz helyzetét, ami megakadályozza, hogy csapatokat küldjön oda”.¹³

A király mindenben helyeselte Pomponne eljárását,¹⁴ aki közben már útnak is indította Vojnovicsot, két francia tisztet adva mellé jelképes segítségként. Vojnovics Zárába utazott, hogy onnan a török határon állítólag gyülekező sereghez menjen, majd azzal együtt vonuljon Horvátország belsejébe.¹⁵ A császáriak azonban gyorsabbak voltak.

Savoyai Eugén herceg, a bécsi Haditanács elnöke már február elején jelentést kapott Rákóczi megbízottjának horvátországi szervezkedéséről, majd február 26-án Reventlau gróf altábornagy Olaszországból azt közölte, hogy tudomására jutott, miszerint Velence megegyezett a franciákkal. Eszerint a franciák kiűrik a megszállva tartott velencei erődítményeket, ennek fejében a Köztársaság szemet huny, hogy a Quarneróban partra tegyenek kétezer lovas és ezer gyalogost, akik egyenesen Görz és Gradiska elfoglalására indulnak majd.¹⁶ A hír, tudjuk, hamis volt, Bécsben azonban nagy ijedtséget keltett, s a rendelkezésre álló kisebb egységeket azonnal Horvátországba indították. Megszállták a rebellis hírből álló Lika és Krbava grófságokat, néhány hangadó nemest elfogtak, s ezzel el is fojtották a szervezkedést.¹⁷

Vojnovics május közepén visszatért Velencébe, ahonnan Pomponne márki javaslatára útra kelt, hogy felkeresse Louis Vendôme herceget, az olaszországi francia sereg fővezérét. Vendôme marsall azonban minden segítségadás elől elzárkózott. Pomponne Chamillard államtitkárhoz írt tudósítása szerint: „A herceg [Vendôme] közölte velem, hogy amíg a horvátok nem tartanak néhány erősséget biztosan a kezükben, nem kockáztathatja a király csapatait, s pusztá ötletekre, amelyek minden reális alapot nélkülöznek, nem dobhat ki tekintélyes összegeket.”¹⁸ Vojnovics visszatért Velencébe,

¹³ Pomponne XIV. Lajosnak: AE Correspondance politique: Venise t. 146. fol. 118–124. és Chamillard államtitkárnak: AG Correspondance Série A/1. t. 1960. No. 265.

¹⁴ XIV. Lajos Pomponne-nak, Versailles 1705. március 5.: AE Correspondance politique: Venise t. 146. fol. 141–143. – Chamillard-nak hasonló értelemben íródott március 2-i válasza: AG Correspondance Série A/1 t. 1961. No. 6.

¹⁵ Útjáról részletes tájékoztatásokat küldött Pomponne márkinak, aki azokat lemásolta és részben továbbította a királynak és Chamillard-nak, részben beleszötte jelentéseibe, megtoldva saját észrevételeivel. Ezek a jelentések: AE Correspondance politique: Venise t. 146. fol. 151, 197, 203; t. 147. fol. 35. 46; t. 149. fol. 155. és Correspondance politique: Hongrie t. 12. fol. 164; illetve AG Correspondance A/1. t. 1961. No. 29, 31, 131, 132.

¹⁶ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, i. m. VIII. 21. és 487.

¹⁷ Márki: i. m. 17.

¹⁸ Pomponne Chamillard-nak, Velence 1706. május 15.: AG Correspondance A/1 t. 1962. No. 83.

majd miután Pomponne közölte vele, hogy továbbra nem tudja fizetni ottani költségeit, eltávozott, hogy a boszniai pasa támogatásával újítsa fel a horvátországi mozgalmat. Augusztus 23-án Banyalukából jelentkezett,¹⁹ aztán hosszú időn át semmi hír nem érkezett róla. Magyarországon már azt hitték, hogy a császáriak elrabolták,²⁰ amikor 1706 végén újra jelentkezett Pomponne márkinál. Zsoldjába fogadott 1200 törököt – írta –, éppen indulóban van velük Gradiska felé, sürgősen pénzt kér.²¹ Rákóczi, akinél szintén jelentkezett, közölve, hogy január elején megkezdi hadműveleteit, a hírré annyira fellelkesült, hogy a dunántúli kuruc hadakat utasította: vonuljanak a Dráva közelébe, és keressék az összekötést Vojnovics csapatával.²²

A helyzet sokat ígérőnek látszott, mert ugyanekkor Vendôme marsall is győzelmesen nyomult előre Észak-Itáliában. 1707. április 19-én Calcinatonál a császáriak vereséget szenvedtek, és Vendôme úgy gondolta, most megkísérelheti a Velencei-öbölben a partraszállást. Az expedíció megszervezését Aloise Marsili grófra bízta, aki korábban császári tábormokként Magyarországon is harcolt.²³ Az expedíció mégsem valósult meg. Vendôme még júliusban átadta a fővezérletet Fülöp orléans-i hercegnek, s ő leállította az akciót, mert minden katonára szüksége volt a nagy erővel támadó császáriakkal szemben. A szeptember 7-i torinói vesztes csata aztán véget vetett a franciák olaszországi uralmának, egyszersmind azoknak a terveknek, hogy a magyarokat Velence felől segítsék. Vojnovics – miután a boszniai török pasa a Porta parancsára minden segítséget megvont tőle – június elején újra megjelent Velencében.²⁴ Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy majd kétéves tevékenysége minden vonalon kudarcot vallott. 1707. augusztus 4-én Rákóczi visszarendelte Magyarországra.²⁵

Rákóczi, miután Franciaországtól már aligha várhatott valamilyen segítséget, arra gondolt, hogy az egyre nyomasztóbb itáliai császári fölény talán megérlelte Velencében az elhatározást a háborúba való belépésre, és így sor kerülhet a Köztársaság és Magyarország közti szövetségre. Elgondolásainak váratlan aktualitást adott, hogy egyik Versailles-ba küldött diplomatája Velencéből jelentkezett.

¹⁹ Vojnovics Pomponne-nak, 1706. augusztus 23.: AE Correspondance politique: Hongrie t. 12. fol. 235.

²⁰ Des Alleurs Pomponne-nak, Eger, 1706. szeptember 1.: „On ne sait rien ici ce qu'est devenu le baron Voinovits, on croit qu'il a été enlevé par les imperiaux; en tout cas je ne crois pas que ce soit une grande perte, puisque ce n'est qu'un fol de moins dans le monde.” Archives Nationales, Párizs, KK 1404. bis, fol. 70.

²¹ Pomponne Des Alleurs-nek, 1707. január 24.: AE Correspondance politique: Venise t. 150. fol. 273.

²² Ráday Pál iratai, i. m. II. 75–76. Márki: i. m. 23.

²³ Márki: i. m. 18.

²⁴ Pomponne Torcy államtitkárnak, Velence, 1707. június 4.: „Cet extravagant baron Vojnovitz qui coûte tant d'argent à Monseigneur le Prince Ragotzi, est de nouveau icy.” Correspondance politique: Venise, t. 150, fol. 259.

²⁵ „... quamprimum Venetiis ad nos venire noverit.” Ráday Pál iratai, i. m. II, 291. – Vojnovics azonban nem tett eleget a parancsnak, s még több mint egy évig Velencében maradt, fantasztikus terveket kovácsolva, miközben panaszos levelekkel árasztotta el Rákóczit. (Pomponne jelentései: AE Correspondance politique: Venise t. 155. fol. 12, 17, 141; Rákóczihoz írt levelek: OL. A Rákóczi-szabadságharc levéltára I. l. fasc. D 94 és MTA Könyvtára Ms. No. 4° 965.)

A fejedelem 1707 szeptemberében indította rendkívüli követi minőségben Tournon János Henrik gróftól XIV. Lajoshoz. Tournon francia volt, savoyai, hazáját azonban valamilyen okból el kellett hagynia.²⁶ Bécsbe, majd Magyarországra jött, ahol Nádasdy István özvegyével, Thököly Máriával való házassága révén a legelőkelőbb körökkel került kapcsolatba. 1707-ben a császár hűségét odahagyva, megszökött Bécsből, és átállt Rákóczihoz, aki úgy gondolta, mint született francia arisztokrata jobban tudja érdekeit képviselni a francia udvarban a magyar Kökényesdi Lászlónál. Elhatározása azonban nem bizonyult szerencsésnek. Tournon tipikus kalandor volt, amellett a körülmények is összejátszottak ellene. A versailles-i udvar bizalmatlanul fogadta, amiben a Kökényesdi által terjesztett pletykák és rágalmak is közrejátszhattak, s mindezt még tetézte, hogy megbízólevele és utasítása, amit a biztonság kedvéért külön postával küldtek utána, útközben elveszett. Tournon érezte, hogy helyzete lehetetlenné vált, és 1708 februárjában búcsúzás nélkül otthagyta a versailles-i udvart. Március 24-én Velencéből jelentkezett.²⁷

A fejedelem bosszankodva vette tudomásul Tournon franciaországi küldetésének sikertelenségét, ugyanakkor örült az így adódó új lehetőségnek. „Egyébként jóváhagyom, hogy Velencébe ment – írta Tournonnak május 7-én²⁸ –, mivel a háború kezdete óta csak azon múlt, hogy nem tettem ajánlatot a Köztársaságnak a velem való együttműködésre, hogy nem volt rá alkalmas emberem. Igaz, az itáliai háború folytonos változása nem is mutatott eddig lehetőséget egy ilyen ajánlat számára.” A közvetlen tárgyalásokat akadályozta a Köztársaság határozatlansága is – olvassuk tovább a fejedelem levelében – az, hogy nem tudta eldönteni, melyik oldalra álljon. Úgy gondolja azonban, hogy most gyökeresen megváltozott a helyzet. Bizonyosra veszi, hogy a szenátusnak komoly gondot okoz az ausztriai ház hatalmának növekedése. A Velence és a császár közti korábbi szövetkezéseknek csak Bécs vette hasznát, amennyiben ezzel megfosztotta Magyarországot természetes szövetségésétől, és leigázhatta a magára maradt országot. A magyarok most széttörték a bilincseket, a leigázás Velencét fenyegeti. A Habsburg-politika a Köztársaság teljes bekerítésére törekszik, Nápoly és Milánó után hatalma alá hajtja a többi itáliai államot is. Eddig helyes volt Velence semlegességi politikája, mert a szemben álló erők nagyjából egyenlőnek látszottak, a torinói győzelem óta azonban a semlegesség a császárt segíti, s nehogy a Köztársaság akkor szánja el magát a cselekvésre, amikor ez már későn lesz. Ha a császár legyőzi Magyarországot, innen közvetlenül fenyegetheti Velencét. Felújítja Magyarország régi jogát Dalmáciára, a tengerpartra, s lefoglalja a velencei kereskedelem egész hasznát. A két ország – Velence és Magyarország – érdekei tehát azonosak, a császárral és a törökkel szemben is, s ha szövetséget kötnének, a magyar országgyűlés lemondana a tengerpartra vonatkozó történelmi jogáról is.

Ha a török mozgólódása aggasztaná Velencét – folytatja Rákóczi –, ezt a franciák segítségével leszerelhetik. Egyébként is, ha török támadásra kerülne sor, ezt is jobban kivédheti Velence egy francia–magyar szövetségben (amelyhez, ha a törökről van szó, a Magyarországgal szerződésben levő Oroszország is hozzászámítható), mint egyedül.

²⁶ Életrajza: *Ráday Pál* iratai, i. m. II. 44–45.

²⁷ Tournon Rákóczinak, Velence, 1708. március 24.: OL Rákóczi-szabadságharc levéltára I/1. fasc. E 111, fol. 89.

²⁸ Rákóczi Tournonnak, Szerencs, 1708. május 7.: MTA Könyvtára Ms. No. 4° 947. fol. 1–4.

Mindehhez járul, hogy a háborúra ennél alkalmasabb pillanatot el sem lehet képzelni. A császár Magyarországon levő haderejét nem vonhatja ki. Horvátország, ha Velencére számíthat, azonnal fegyvert fog a császár ellen, s ez lehetőséget ad a franciáknak, hogy bevonuljanak Piemontba. Mindez együttesen térdre kényszeríti a császárt. Magyarazza ezt el a velencei előkelőknek — végződik a levél —, és tudja meg, hogyan vélekednek a dologról.

Bármilyen logikusnak is tűnik előttünk Rákóczi okfejtése, a tényleges lehetőségekkel nem számolt. Pomponne márki, akinek Tournon felolvasta a fejedelem levelét, meg is írta Torcy államtitkárnak, hogy Rákóczi elképzelései nélkülözik a realitást.²⁹ Hogy Tournon mit válaszolt, nem tudjuk, de 1708 szeptemberében küldött újabb utasításában már a fejedelem is célzott a tárgyalások előtt álló nehézségekre. Úgy vélte, más volna a helyzet, ha XI. Kelemen pápát sikerülne megnyerni a szövetség tervének. Igaz, hogy eddigi próbálkozásai eredménytelenek voltak, „mivel a pápa békés és határozatlan természetű”, amellet Rómát is félti a császári csapatok pusztításától, mégis úgy véli, meg kell újra kísérlni a dolgot. Utasítja tehát Tournont, menjen Rómába.³⁰

Hogy Tournon megkísérelte-e a háborús Itálián át az utat Rómába, s ha igen, volt-e módja előadni Rákóczi javaslatait, nem tudjuk, de nem valószínű. Pomponne márki, aki nyilván irreálisnak vélte az egész vállalkozást, hallgat róla. Rákóczi levéltára pedig csak töredékesen maradt ránk. A terv azonban mindenképpen eleve kudarcra volt ítélve, a császáriak által megszállt Itáliában a pápa nem folytathatott franciabarát politikát.

Közben a helyzet Magyarországon is nagyot fordult: az 1708. augusztusi trencsényi csata után a császári csapatok felülkerekedtek, és a kuruc csapatok fokozatosan visszaszorultak az ország keleti felébe. Rákóczi és a szabadságharc diplomáciailag teljesen magára maradt. Franciaország kimerült, már határait is alig tudja megvédeni a császár és szövetségesei egyesült ereje ellen,³¹ a többi európai államnak pedig semmi érdeke nem fűződik hozzá, hogy a győztes császárral Magyarország miatt szembekerüljön. Az ország kimerült az állandó háborúskodásban, népe kifáradt, a szabadságharc ügye egyre reménytelenebbnek látszott.

Rákóczi kétségbeesett erőfeszítéssel még egyszer megpróbálta az európai hatalmak támogatását megnyerni. Követei felkeresték a porosz és a lengyel királyi udvart, jártak a cárnál és a török földre szorult svéd királynál, tárgyaltak az angolokkal meg a hollandokkal, és megpróbálták beavatkozásra bírni a Portát, de eredménytelenül. Ennek az egész Európát átfogó, eleve reménytelen diplomáciai akciónak a keretében utasította Rákóczi Tournon grófot, hogy tegye meg szövetségi ajánlatát Velencének.

²⁹ Pomponne Torcynak, Venence, 1708. július 7.: AE Correspondance politique: Venise t. 154. fol. 129–130. („Il [Rákóczi] fait des raisonnements qui n'ont aucun fondement.”)

³⁰ Rákóczi Tournonnak, Eger, 1708. szeptember 13.: MTA Könyvtára Ms. No. 4947. fol. 27–28; az utasítás és a megbízólevél: Ráday Pál iratai, i. m. II. 469–471. – Vö. *Benda Kálmán*: Rákóczi és a Vatikán. Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához. *Történelmi Szemle* 1939. 8–24. és *Köpeczi Béla*: Rákóczi követe Rómában. Uo. 1982. 404–415.

³¹ Ahogy Rákóczi írta Tournonnak: „... la France a esté si abbatue et elle vient d'estre encore plus par cette dernière bataille décisive qu'elle n'est quasi pas en estat d'aider soi même.” (L. a 32. jegyz.)

Az 1709 januárjában íródott utasítás széles látókörrel jellemzi a diplomáciai és hatalmi helyzetet, és reálisan méri fel, mi várható a teljes császári győzelem után.^{3 2} Irreális volt azonban azt gondolni, hogy a nagyhatalmak küzdelmének esélyeit döntően módosíthatja egy Velence és Magyarország közti összefogás, hogy akár a Köztársaság, akár Magyarország megállíthatja a császári sereget, és hogy egy ilyen terv értelmetlen voltát a velencei szenátus nem látja.

Hogy mit tett Tournon, mit nem, tárgyalt-e valakivel, s ha igen, kivel, nem tudjuk. Ismerjük azonban Rákóczinak októberben írt levelét, melyben rezignáltan veszi tudomásul, hogy Velencét nem sikerült kimozdítani semlegességéből.^{3 3}

Ezzel lezárult a Magyarország és Velence közti diplomáciai érintkezések utolsó fejezete. 1711-ben, a szatmári békével Magyarország visszakerült a Habsburg-birodalomba, s megszűnt az önálló magyar külpolitika. Egy évszázad sem kellett hozzá, hogy a „tengerek királynője” ugyanerre a sorsra jusson.

^{3 2} A Tournonnak adott utasítás, 1709. január 21.: Aktenstücke zur Geschichte Franz Rákoczy's und seiner Verbindungen mit dem Auslande. 1706, 1709 und 1710. Herausgegeben von Joseph Fiedler. Archiv für österreichische Geschichte. XLIV/II. 459–462.; a velencei szenátushoz szóló megbízólevél fogalmazványa: A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára. Budapest. A Ráday család levéltára I. d/2–23.; Rákóczi levele Pomponne márkihoz, melyben kéri, legyen Tournon segítségére: uo.

^{3 3} Aktenstücke, . . . i. m. 488–489.